

О. РАНЬ

Ванорожець.

«П Е Р Е М О Г А»

Буенос-Айрес

1951

Міський комісар Дніпропетровська герр Кіршт, сидячи у м'якому кріслі кабінету, розтавав у ранковій мрії, тонути в шовковому військовочасному спокої, далекому від фронту. Немов підземні глухі гули відзивалися гармати, притишені, зніжені далечінню. Соняшний промінь, заколнханий тишею, вільно грався у кутку кабінету, мов безжурний синок - одинак. Кіршт глянув туди і згадав про лист, вибраний споміж десятків тисяч листів, щоб довідатися, що пишуть українці до своїх рідних, які працюють у Німеччині.

Нервово розірвав конверт і нетерпляче вп'явся в стрічки листа, неначе в таємницю життя.

“... Прийшло залізне вимуштроване військо. Під його шоломами прищурилася тінь минулого чи таємничого майбутнього — не знаю. Воно таке дурне у своїх діях. Шибеницями й розстрілами хоче зробити з нас рабів. Але ... за кожною вішалкою устає примара і тягне їх у прірву.

Сміються німці з нас, що ми сонцепривітні, добродушні, зрозумілі. А я скажу, що сонце таємниче своєю ясністю і перемогою. Майбутність — то Ми. А ці дисципліновані люди, мов суворі ляльки на нитці, упадуть у прірву. Згадай “Шлезькі ткачі” Гайне.

Твоя сестра Уляна”.

Хто вона, що так легко зважає крицевого велета на вазі історії? Невже це правда — невже так буде?!

Кіршт відірвався від мрійної коліски, неначе злий м'ячик від удару спритного грача. Вскочив у авто і помчав до Уляни.

Доїхав до середини мосту, що ліктем згинався через Дніпро, і настрашив себе думкою: “А що як міст замінували партизани і він в цю мить вилетить в повітря”?

І зараз поспішив заперечити собі: — О, ні! Цього не повинно бути. Пригадав “Пісню молодих”, співану українськими повстанцями, на Україні в часи першої світової війни.

Нам приносять сонце голуби,
Забирають в крила срібну мрію.
Хто не знає пісні боротьби,
Снить про Беатріче і Марію.
Юна зірка світить вечори
І багрець в Дніпро мочає поли.
Як не вмієш сяять, — то згори,
Бо не будеш згаданий ніколи.
Прагнення в нас пісня всіх бажань,
Неспокійна мрія — то сестричка.
Як не взнав, мандрівче, хоч поглянь
На країну Сонця і Потічка . . .

Дума - Мрія заманила Кіршта в свої шати, як голубе озеро купальника. У першу світову війну цей край був соняшним вирієм, в який зліталися всі: англійці, французи, чехи, мадяри, німці, поляки, росіяни. Одні пили кров, другі видовбували очі, інші гарцювали на конях по соняшних просторах. Гралися в війну, в дипломатію, у жмурки, а потім палили хороми, коли довго приходилося шукати грача. Плюндрували край, нищили людність — гвалтували жінок, повернувшись з невеликими втратами додому. А сьогодні

цей край став іншим. Соняшний вирій більш неспокійний, аніж ідилічний. Серед дня потяг, хвостата потвора, може полетіти в повітря. Вночі чекай, що твій загін винищать. Повстанці, як невидимі вершники, з'являються раптово і відходять непомітно. Бульбівці, мельниківці, бандерівці. Які вони? Може і в цьому натовпі, що спиняє раз-у-раз авто, є вони?

Снуючи павутиння думок, доїхав до Уляниного дому. Виплигнув з авта, трахнув дверцятами, сердячись, не знаючи на кого:

“Цей дивний чарівний і спокусливий край! Як усміхнений привітний шинкар: зайдеш до нього, напоїть тебе сонцем, а потім зробить своєю жертвою!”

Постукав. Неохоче відчинилися двері, і вродлива жінка спитала поглядом:

“Що ви тут забули?”

— Відчиняй, стара, прийшов у гості! — кричав Кіршт, простуючи до покоїв, мов-рибалка по воді.

— Сьогодні не свято, — відповіла спокійно жінка.

Але він не слухав:

— Де твоя дочка Уляна, що має голову завбільшки з Дніпропетровськ?

— Моя Уляна має звичайну голову.

— Де вона? — різко допитувався Кіршт.

— Немає вдома.

Кіршт стояв у коридорі. Дивився вгору, немов рахував у небі зорі. Почув стук на горищі і подався туди, вийнявши пістоль із кобури. Тільки ступив однією ногою на горище, як із легкістю баядерки, із сміливістю героїні, Уляна заступила йому шлях. Глянув у її гарні чорні очі, що знищували його ворожою спокійною холодністю.

Дивились одне одному в вічі, ажпоки Кіршт був переможений. Опустив пістоль. Не знав, з чого почати.

— Чого вам тут треба? — спитала Уляна, винісни присуд.

— Ви знаєте, хто я? — замість відповіді запитав Кіршт.

— Ви володар, але не господар.

Кіршт замислився. Витяг листа з кишені. Уляна зрозуміла, в чому річ, але не зм'якнула ненависти і волі спротиву до ворога. Кіршт із листом, документом обвинувачення, стояв, як винуватий хлопчик.

Він не сподівався такої відповіді від дівчини, що її життя було в його руках. Це сподобалося йому. В його душі заворушилося те, що було вмерло. Його душу захвилювали образи середньовічних лицарів, що повстали. В його уяві подув свіжий вітер з гір, сонце засурмило пісню разом з фанфарою. Кіршт уявив Улянуну героїнею замку, що давно спить забутий, обвітрений, обчорнений часом і дощами. Тільки уночі приходять в нього тіні померлих героїв. У замку, в світлиці лицарів і зброї, проходить Уляна. У таємницю і мовчанку замку приносить сонце і пісню. І здається — грає золота фанфара голосних віків.

Кіршт побачив полотнище у другому кінці горища, біля нього сидів чоловік.

— Вибачте, то, напевно маляр?

— Так.

— Дозвольте подивитися на картину.

— Як людині — дозволяю, як голодареві — ні.

— Як ви хочете.

— Тоді, будь ласка, — засяла переможною усмішкою Уляна.

То був Улянин портрет на повний зріст. Побачив і зди-

бувався: такою, якою побачив щойно Уляну він, те, що відчув він, — схопив і давно наніс на полотно маляр.

— Давно почали молювати?

— Місяць тому.

Кіршт просив маляра намалювати йому запорожця. За це обіцяв: маляр і Уляна не поїдуть до Німеччини на роботу, простить Улянину провину перед Німеччиною, не донесе про це гестапо. Віддав Уляні її лист, сказавши, що хотів би, щоб вони були близькі знайомі. Запрошував їх на відвідини до себе і обіцяв частіше заїздити до них — до Уляни й маляра.

Над містом нахилився вечір і шепотів про небезпеку.

Тільки від'їхав Кіршт, як вулицею повз Улянин дім проїхало авто з сорока есесівцями — один живий, а тридцять дев'ять убиті. То українські партизани помстилися за масові шибениці й мордування населення по містах і селах України.

Кіршт намагався їхати тими вулицями міста, де не було шибениць. Коли натрапив на повішених, у нього підіймалося волосся на голові, а холодний страх прошивав усе тіло. Повішені, коли під'їжджав до них, починали гоїдатися, щось шепотіли і простягали до нього незграбні сині руки, щоб втопити їх, як смерть, у його тіло, у саме серце. За ними чорна безодня - прірва, над якою сидить жовтодзюбий ворон і чекає на жертву. У Кірштову душу то щось напливає, товпиться і шматує її, то раптом втікає, роблячи з неї порожняву, в якій блукають тільки страх і ненависть.

Приїхав додому і, боячись навіть себе, ліг спати. Коли все затихло, почув, як хтось ішов до нього із далекої темряви, шаркаючи чобітьми. Кіршт зіп'явся на лктях, настоживсь, розкривши великі страшні очі, намагаючись поба-

чити непроханого. Але непроханий був подібний до мореку: його не було видно, хоч по кроках було чути, що був зовсім близько. Заблищали очі і прокололи Кіршта. Йому здалось, що то були гострі собачі очі, такі холодно - певні, що промовляли: — Ти мій! — Хотів крикнути, але вигук потонув у грудях. Біля нього стояв Гітлер і кричав, немов перед стомільйоновим натовпом, не звертаючи ні на що уваги:

“Мені допоможе Провидіння!” Кричав, кричав, аж поки охрип. Тоді звернувся до Кіршта:

— Ти, негіднику напівнімецький! Ти ж знаєш, що я похід зробив, щоб перетворити цих історичних рабів у нікчемність, а німецький нарід у героя, що топче цих плазунів, що літає соколом під хмарами і плює на всіх і все згори, що ходить вовком і роздирає все живцем. А ти прийшов у країну мрій і сонця і почав гойдатись у її колісці, замість того, щоб нищити її. Хіба ти не знаєш, що собака любить і лиже ступні того господаря, який б'є його безсеречно. Антей нещасний! — Сказавши це, приступив, щоб здавити за горло Кіршта. Кіршт закричав, немов у проваллі летючи. Підвівсь, засвітив світло. Нікого. Його погляд притягнула осяяна далечінь.

Велично, з певністю ньюйорської Свободи, із сонцем України і тремливою мрією далеких берегів ішла, урочисто, як на свято, дівчина. Шокожний крок і помах кожної руки — то й жмут сонячних сліпучих квітів, Співала тиху пісеньку, немов Богиня Сонця, що вступала в храм. Пісня була таємнича, бо слів не розумів Кіршт, — чув тільки мелодію, що чарувала серце і затуманювала голову.

“То пісня майбутнього” — подумав він. Дивився на дівчину і наповнювався добрістю ущерть. Привіт, усмішка

і краса неба — були написом її обличчя. Доброти її душі, здається, вистачило б на весь світ.

— Я з золотоверхого Києва, — сказала вона, наблившись до нього, поклавши свою руку на його голову. Кіршт став навколішки.

— Мое ім'я Ольга. Хотіла б слово Правди й всерозуміння сказати тобі. Вони завжди будуть свіжі. — Кіршт шепотів молитву. — Ти був на Україні двадцять років тому. Тобі цей край подарував струни сонця, привіт і добрість. Цей нарід і тепер такий, як був — невідьник доброти і сонячної величі. Але не забувай, що платити йому злом — нечесно. Борг платнею красний. У тебе був муж мороку і зла. По крові він ближчий тобі, ніж цей край, але душею і нерозумом — чужий. Він упаде в провалля, мов злий кінь, що захворів на менингіт. Тож пам'ятай, що мусиш не ненавидіти цей край, а вчитися у нього, як стати справжньою людиною. Бо ніхто не заслуговує на таку любов, як він.

Хотів Кіршт цілувати її голубе вбрання — та вона розтала в передранковій далечі. Почув: — хтось за дверима гукав:

— Герр Кіршт, герр Кіршт!

Дніпро на своїх хвилях несе згадку про давнину і пісню молодих, плач чайки і замилювання мандрівника сонцем. Степ вслухається, підставляє бронзові, опалені сонцем, груди, щоб поцілував Дніпро їх, щоб зменшив спрагу і вдихнув своєї величі віків. Що довше вслухається степ у мову Дніпра, то виразніший доноситься до нього стук копита.

А вночі, коли затихне все заворожене, степ бачить: із дніпрових хвиль впливає на поверхню велетенський кінь. Б'є правим копитом об брилу порогу, хропе, пускає піну і, невдоволений, настоєжено чогось шукає. Вершник байлужий,

задивлений вперед, мовчазний, тільки стримує коня за поводи.

Маляр малює над Дніпром картину "Запорожець". І днює й ночує там, де таємничий кінь б'є копитом. Уночі, коли над берегами Дніпра скрикне розпачливо чайка, маляр виходить із намета і бачить — по той бік Дніпра гойдається повішений, за ним прірва, за нею стоїть велетень — герой, зітканий з тіні, з опущеним до ніг мечем. Суворим поглядом чекає на когось. Ліворуч, недалеко повішеного, стоїть в степу мовчазна постать у мантиї Богині. Здається, що вона зажурена, хоч її обличчя й закрите правою рукою і постать не дуже виразна за сіризою віддалі. Кричить сич, з з лісу підлітає чорний крук.

Маляр довго стоїть і до образу запорожця додає сувору трагедію України, українську насмішку. А зі сходу доноситься гуркіт гармат, щодень, щоніч ближчий, голосніший. Раніш той гуркіт нагадував тиху курливу згадку про давнє минуле України, тепер — стає громовою погрозою, а далекі заграви нагадують її майбутнє свято, на якому скаже вона своє слово правди.

Що дужчими стають гарматні достріли, то більшає яма у Кірштовій душі. Хтось незримий наповняє її страхом — що далі більше, сильніше. Кірштові страшно не тільки гарматних громів, що, може, несуть поразку фюрерові, але й неймовірно страшно йому лих двох Кірштів, двох своїх "я", які приходять уночі до нього — однаковісінькі, немов близнята, — і б'ються один з одним. Один із них прихильник Гітлера, другий України. Один стоїть у мороці, другий — осяяний сонцем. Вони б'ються не на життя, а на смерть. Хто з них переможе — йому невідомо. Знає лише добре те, що з тим переможеним буде переможений і він, справжній

Кіршт. Цього йому страшно. А він хоче, щоб вони обидва жили у згоді.

Через місяць запорожець був закінчений. Кіршт із своїм заступником і секретаркою поїхав автом до маляра, щоб урочисто забрати запорожця з-над Дніпра.

Маляр сидів над Дніпром і дивився на той бік у степ, де далечінь у синьому вінку заломлювала тонкі руки з горя. Про що думав маляр? Може про події, що трусили старий, сивобородий світ, чи про долю України? А може виношував новий образ? Кіршт не насмілювався порушити його святково - величної задуми. Боявся. Бо вся довколишність покірно мовчала, зіпнвши вуста, чекаючи, аж поки її володар маляр поворухнеться. Щebetали ластівки, перебираючи намисто часу, і чутно було удари копита на Дніпрі.

Кіршт нетерпляче вскочив в середину намету. На його обличчі був вираз грабіжника, що прийшов по нагробовану здобич. Чорний павук опустився йому до ніг. Кіршт спинився, немов паралізований. Його гукав до себе всміхнений на полотні запорожець, та Кіршт задумався, спустивши важку неслухняну голову. Чи думав він над долею своєю, чи чекав нещастя? Подивився пильно в очі заступникові, що чекав Кірштової відповіді, дивлячись пильно в вічі, немов капітанові корабля. Він прочитав у Кіршта безпорадність і опустив очі, засоромившись людської безпорадності. Та сонце й усміх запорожця кликали Кіршта, хоч які тьмета нещастя снував павук. Кіршт порвав їх. Підбіг до запорожця і кричав, як дитина над відкриттям:

— Скоріші усі сюди, скоріші!

Маляр, Кірштів заступник і секретарка підбігли до нього і, замість того, щоб слухати його, дивилися на запорож-

ця. Тільки у маляра був на обличчі напис сумного й нетерплячого чекання.

Свято сонця! Дніпро широкий і спокійний. Спокійна ідилія, — ні, свята ідилія. Свята своєю побожністю перед сонцем. Така лагідна, мов мрійниця зі схрещеними на грудях руками. Чайка перелітає через річку, виливаючи зі свого серця тугу. На цьому березі Дніпра вишневе цвітіння. Лагідний, аж холодний, біль, немов величні холодні шати Бога. Лиш пурпуровий відтінок вишневого цвітіння нагадує передвечір'я в церкві. На середині Дніпра плавають білі лебеді, прядучи думу вічності, а на другім боці горять рожі, гарячі троянди і цвіте квасоля - королівець, як ясна кров. Із степу доноситься небесна симфонія жайворонка, що співає смуток предків і обірване неземне кохання.

Уявіть собі, що ви забрели в берегову воду Дніпра. Вода розбудила вас від сну, лінивства і буденної байдужості, і ви все побачили і все почули, про що допіру сказано.

Так відчували себе глядачі, дивлячись на запорожця.

Яке перше вражіння зробив запорожець на глядачів? — Ідилічний усміх. Знаєте, коли сонце заколихане в колісці синяви, ніжно торкається своїми вустами до дніпрових хвиль. Усміх — мов обсміяні береги майбутнього Дніпра. В ідилії запорожцевого обличчя — смуток. То квіт минавши, що квітне помстою за сьогоднішню несправедливість світу до України. А яка добрість обличчя! Мов ліля біла, що росте на озері. Те озеро — смуток. Хотілося б потонути в тому озері, забравши з собою квіт лілєї.

Кіршт потонув у сонячному святі запорожця. І що довше й уважніше приглядався він до нього, то новіші й різнобарвніші образи посилав йому запорожець, підкоряючи його

го, роблячи з нього невільника, раба.

Ось, він дивиться між її запорожцю — маленьке сонце бачить, гляне поверх вій — злітає гордий орел в небо, — спокійно, поважно, від його крил віє урочистістю, владністю і міццю.

Яка лицарскість пози! — запорожець поглядає на той беріг Дніпра і гукає до своїх побратимів, справжніх запорожців:

— Ходіть сюди хутчій, хлоп'ята! — Кіршт глянув туди, але запорожців там не було. І в той час відчув маленький, ледве помітний неспокій, що кольнуло його у серце — йому здалося, що запорожець сміявся з нього. Глянув на запорожця і помітив, що він справді сміявся, а тепер сховав свій сміх між віями — неначе то й не він робив. Кіршт глянув на той бік і, замість запорожців, побачив, ледве помітно в синій далечі Долю. У опущеній мантії. Правою рукою затулила очі. Схилила голову від думи. У опущеній лівій руці тримала за тятиву лук. Заржав кінь. Вітерець злегка ворухив його гриву. А він іржав: кликав вершника, б'ючи конитами землю.

— Го-го-го! — донеслося до Кіршта вздовж Дніпра. Кіршт хотів уже спуститись у край мрій, як відчув прострілюючий, насмішкуватий погляд запорожця. І хоч відчував, що втрачає владу над собою через той таємничий постріл-сміх, а нічого не міг зробити. Глянув на запорожця, що не тільки заховав насмішку - постріл між віями, але й відвернувся від нього. Кіршт бачив у профіль його повернене обличчя. Це дратувало його.

— Мої панове! — звернувся він до присутніх, глянувши спочатку на маляра, потім на Галину. — Мені здається, що **Але** це дивне.

— Говоріть! — наказали всі разом.

— А може я божеволю, — шепотів Кіршт сам собі під ніс.

— Говоріть — крикнули всі вдруге. — Будь ласка.

— Чи насміхається із вас запорожець? — випалив швидко Кіршт, немов учень, що запитував щось соромливе.

Замість відповіді, маляр і Галина обдали його громовим сміхом.

— Я бачу, що з мене він насміхається — сказав винувато Кіршт. Але ніхто його не почув. Замість відповіді, Кіршт чув прихання Галини і голосний переможний сміх маляра.

Не розуміючи себе і насмішників — маляра й Галину — глянув на запорожця й переконався, що запорожець безсумнівно одверто і нахабно насміхавсь із нього. І не тільки бачив, а навіть чув сміх запорожця. Зняв кашкет і торкнувся до голови. А тим часом запорожець не насміхавсь уже, а реготав. У реготі вчувався помах крил. Глянув угору — орел кружляв високо - високо, спускаючись все нижче в напрямку до них. А запорожець насміхався і реготав, немов гарячим окропом обливав. Кіршт прислухався і вчув у реготі удари копита, що доносились з Дніпра. Глянув туди — нікого. Лиш чути стукіт копита ще сильніший і виразніший. Та йому ставало боязко — не міг не дивитися довго на запорожця, бо, здавалося, що він прострідить насмішкою і реготом. Глянув. І що побачив? Кашкет упав від того з голови, чуб став диба. Доторкнувся рукою чуба — так, — чуб дибом став. А запорожець, Кіршт бачив, ворухив вусом і моргав бровами. Ворухне вусом — з-під вуса виплигне грак і летить на ріллю, сідає там, ходить, кричить, збираючи поживу, подібний до ченця — таємничий і дивний.

Моргне заповорожець бровою — грак кульгне, припаде животом до землі, встромить дзьоб у рілля, мов пслоз у сніг. Щомить граків більшає, крик їх сильнішає і кульгання змішніше. Неначе п'яні ченці, у яких до ніг поприв'язувані мотузки. Всі мотузки, прив'язані до ніг, кінчаються одним, за який хтось смикає — і вони падають. Кіршт сміється, заливається із видовища, а заповорожець сміється з Кіршта, малляр і Галина вже потомилися від реготу, їхні обличчя залиті сльозами. Аплодують, кричучи Кірштові:

— Браво, браво! Біс, біс!

Замісник Кіршта знищений непорозумінням.

Із комісаріату мчить авто, як сердитий шершень, що бачить тільки мету, не зважаючи на оточення. Ще не спинилося воно, а дверцята вже відчинилися, і людина тримається за ручку, щоб випасти звідти, як тільки авто спиниться. Авто зупинилося біля намету і людина закричала:

— Герр Кіршт, герр Кіршт! — і, не дочекавшись, поки

Кіршт підбіжить до неї, підбігла сама до Кіршта.

— Що трапилось? — пожирив очима Кіршт оповісника. Оповісник, замість того, щоб говорити оповідати Кірштові, показував рукою на той бік Дніпра, наче німий. Але Кіршт зрозумів, що треба вслухатись. Вслухались обидва. Почули гуркіт гармат. Оповісник тремтів. Потім почав говорити, поспішаючи до свого авта:

“Негайно евакуатися! Такий наказ. Бо, може, все прийдеться залишити і тікати в одних штанях, плигаючи по-заячому. Бо Адольф, хоч і надриваючись, кричить - лякає ворогів, та до Берліну далеко, вони не почують його погроз. І ще одно: хто кричить, того перемагають. — Сказав останні слова собі під ніс, ускочив до авта і зник.

Кіршт тремтів, бігаючи від авта до портрета, ніби зачарований. І відчував, дивне сталося: серце наповнюється теплом приязні до запорожця. Що за таємниця? — Може запорожець перемагав, а може: хто насміється, в тому вбачають друга.

Галина і маляр, здержливо посміхаючись, дивилися на Кіршта, мов на дитину, яку зловили на злочині. Поглянь, дивацький Кірште, на свого друга улюбленця запорожця! Яке положення займає він у війні. Кіршт мимрив невдоволення на оповісника, що втік, не почекавши, кляв далекого Гітлера, називаючи псячою головою, якій щось нашептала відьма, заводив авто, що не заводилось і дивився на запорожця.

А запорожець, замість насмішки, почав нахабно прихати зо сміху, дихаючи так сильно, мов череватий сміхун, що повітря валило Кіршта з ніг. Пісок і листя — все летіло від того подиху на Кіршта раптовою змоєю. Глянув з-за Дніпра на Долю — вона цілилася з лука просто йому в лоб. При сів. Що далі, то більше метушився і втрачав уміння і можливість втечі. Глянув на білого коня, що іржав оподалік над Дніпром. — На коні сидів уже вершник у шоломі, з панцером і списом і мчав до нього. Орел з-під хмар спадав — теж на нього. Із дніпрових хвиль виходив заленогривий кінь і прихав воду на Кіршта. На коні сидів вершник, мовчазний, у всьому чорному, — страшний лицар давнини. У Кіршта хололо серце.

Запорожець здригнув вусом — і незчисленна лава граків, розпачливо кричучи, линула на Кіршта. Страшні чорні птахи помсти. З неба суворий Ілля на колесниці неба роко-тав на нього. Земля і Небо були в змові проти Кіршта. В кого ж просити порятунку і як знімати руки? Все ворог.

Та насмішливий запорожець із холодним подихом, немов північний вітер, був найбільшим, найлютішим ворогом. Куди зникла його ідилічна лагідність і привіт. Сів Кіршт в авто і вжахнувся: земля стогнала, і повітря рокотало — і все чорною пеленою спадало на його голову, женучись за ним. Перед втечею вийняв пістоля і вистрілив у запорожля, поціливши в серце.

Державний комісар довідався про те, що Кіршт відмовився від портрета запорожця, і, втікаючи з Дніпропетровська, просив у маляра, щоб той продав йому портрет. Маляр згодився, поповнивши картинну галерію комісара сонячною, свіжою, мов скибка кавуна, минувшиною України.

Одгриміли останні гармати, немов тяжкі зітхання підземелля. Вітер розносив дух згарищ від українських сіл і міст. Ще раз знищено Україну за її сонячну доброту і за неповагу до самої себе. Німеччина упала навзناк. На її руїнах тимчасово впало, зітхаючи, стомлене зло. Жалібні дзвони розповідали про розпуку, звертаючись до когось великого.

Маляр покинув рідну — не свою Вкраїну, понісши в серці на чужину розпач і біль. Покинув батьківщину, нещасливе щастя, щоб знайти те, до чого вічно прагнув його нарід, його предки й він — волю!

Щоб на багнеті, або в усмішці, принести її землякам нездарам і кинути, мов милостиню, жебракові.

Потрапив до сонцегорої, вогненноокої Баварії. Там малював безупинно, бо мистецтво було найбільшим його другом, хоч він і мав дружину, наче степову мрію. Малював у горах, сумуючи із ними глибокою, чічною мовчазною жвабю, бо чужинці не хотіли з ним журитися.

Що далі, то більше запановував у його душі неспокій, що чогось бажав, кудись кликав, щось нагадував, але ма-

ляр не міг його розгадати. Дружина частò схилялася до нього і питала тихо зі смутком і теплотою серця:

— Що з тобою?

Він мовчав, як уміє мовчати той, хто вміє багато говорити. Часто лишав саму дружину вдома, від'їздив у гордовиті Альпи, де тумани снували вічну думу. І тепер від'їхав туди, щоб намалювати картину про славу УПА.

Вечорами відвідувала його горда туга, як верховина Альп. А в серці палав вогонь непереможної батьківщини. Одного вечора пішов він до пивної, що повисла на краю гори, як ластівкине гніздо. Закурив люльку і попросив пива. Кельнерка подала, привітно усміхнувшись. Відповів їй тим же, зборовши біль душі, на мить прогнавши гримасу із обличчя. Принесла йому газети, журнали і питала: чи не хотів би почитати. Був дуже вдячний за увагу і охоче почав переглядати мистецький журнал. Серед багатьох малюнків і статей знайшов статтю про галерію колишнього державного комісара, в якій велику увагу звернуто на портрет запорожця. Це й була відповідь на незрозуміле тривожне запитання його серця. Відчув, що це був його неповторний твір, дитина - ідея, страждання, краса і горіння. В статті говорилось про надзвичайну мистецьку вартість, що стоїть на грані неповторности, про невмирущі українські традиції.

Другого дня маляр мчав з гір швидким потягом “додому”, до міста, в якому мешкав. Виявилось, що в тому місті мешкали “державний” та “обласний” “комісари”

Приїхавши “додому”; не йшов, а летів до “державного комісара”

Вступив у двір, і біля дверей дому зустрівся з Кірштом, що поспішав до галерії.

Авгсбург 9. 9. — 11. 10. 1947 р.

